

УДК 378.1
378.4

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди"
Протокол № 7 від 15 березня 2015 р.

Редакційна колегія випуску:

Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Бех І.Д.,
Ляшенко О.І., Коцур В.П., Рик С.М. (Україна),
Surina I., Mirski A., Mirska N. (Polska),
Simonchini G. (Italy)

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 2 до Вип. 36: Тематичний випуск "Проблеми емпіричних досліджень у психології" – Випуск 13 – К.: Гнозис, 2016. – 438 с.

Humanitarian Bulletin SU "Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Supplement 2 to Vol. 36: Thematic Issue "Problems of empirical research in psychology" - V.13 - K.: Gnosis, 2016. - 438 p.

"Проблеми емпіричних досліджень у психології" – періодичне видання, започатковане з метою висвітлення проблематики емпіричних досліджень у царині гуманітарних наук загалом, психологічної – зокрема. Розглядається проблема методу в сучасній психології, аналізуються емпіричний фун-дамент психодіагностики та проблема ефективності тестів. Кваліфікуються антиномії емпіричності та етичності у соціально-психологічному експерименті. Досліджується проблема розвивального впливу та можливості активних методів навчання як емпірична складова психологічної та педагогічної взаємодії. Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, всіх, хто цікавиться проблемами організації та проведення емпіричних досліджень у психологічній та суміжних галузях наукового знання.

ISBN ISBN 978-966-2760-37-8

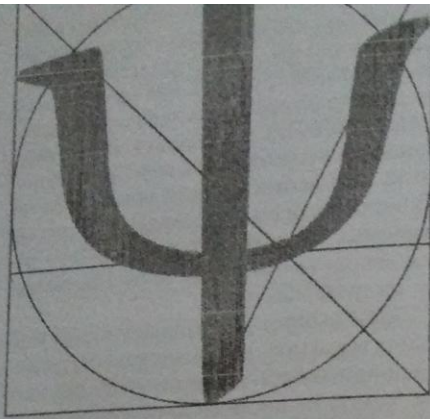
© Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2016 р.
© Східно-Європейський Інститут Психології, 2016 р.
© Інститут проблем виховання НАПН України, 2016 р.
© Видавництво "Гнозис", 2016 р.

ЗМІСТ

I. ФІЛОСОФСЬКІ, РЕЛІГІЙНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ РОЛАНА БАРТА	9
ЕВДОКИМОВА В.А., КАДИНСКАЯ Т.В., ХАЕТ А.Г., О методике исследования отношения индивида к опасности.....	10
СКАЛЬСЬКА Д.М., Філософські аспекти емпіричних досліджень структуралізму	21
УШАКОВ А.С., Людина культури в контексті культуроцентричної парадигми.....	29
II. ПРОБЛЕМА МЕТОДУ В ПСИХОЛОГІЇ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТИ	37
АЛЕКСЕЄВА Ю.А., Особистісно-мотиваційний підхід до дослідження віри в юнацькому віці	38
БУРАЕТОВА І.І., Креативний потенціал у формуванні творчої особистості нового типу	48
НІКІТІНА І.В., Гендерні особливості розвитку професійної мотивації студентів.....	56
ОМЕЛЬЧЕНКО М.С., До проблеми формування професійної самосвідомості особистості.....	63
САМКОВА О.М., Особливості формування стереотипів професії у психологів	69
ШИЛОВА Н.І., Проблема цільової спрямованості особистості	77
III. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: АНТИНОМІЇ ЕМПІРИЧНОСТІ ТА ЕТИЧНОСТІ.....	83
ГОЛОВЧЕНКО Д.І., Соціально-психологічні передумови реінтеграції внутрішньо переміщених осіб в соціум.....	84
ГУЦАЛО Э.У., МАТІАШ О., Становление и самоопределение коммуникации в системе социально-гуманитарных наук.....	92
КРЕВСЬКА О.О., Факторні варіації прояву політичної компетентності особистості.....	99

НОСОВА К.В., Мотивація формування культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів у педагогічному процесі (констатувальний етап експерименту)	108
ТКАЧИШИНА О.Р., Особливості формування стереотипів в умовах суспільних трансформацій.....	114
ШУСТЬ В.В., Вплив інституцій політичної соціалізації на формування ціннісної структури молоді.....	122
IV. ЕМПІРИЧНИЙ ФУНДАМЕНТ ПСИХОДІАГНОСТИКИ: ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕСТІВ	130
ВОЛОБУЄВ В.В., Особливості динаміки психодіагностичних показників тривожних і депресивних проявів у постраждалих унаслідок техногенних аварій і катастроф з неспокійними психічними розладами у віддаленому періоді після проведення диференційованої психотерапії	131
ДОРОЖКИН В., Первосцена: аналіз стратегій переживання опыта	139
ПОМИТКІНА Л.В., Особливості застосування психодіагностики в консультативній практиці.....	149
V. ПЕРСПЕКТИВИ ТРЕНІНГОВОГО МЕТОДУ В ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	156
МАТВЄЄВА О.А., Використання тренінгових форм проведення занять у професійній підготовці слідчих.....	157
ПОСПЕЛОВА С.В., Програма тренінгу корекції гендерного функціонування жінок	165
ХМЕЛЬНИЦЬКА О., Використання інтерактивної технології коучингу в освіті як засобу підвищення ефективності педагогічного процесу.....	173
VI. ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИВАЛЬНОГО ВПЛИВУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	181
БАЛАЛАЄВА О.Ю., Аналітична стадія проектування електронного посібника	182
БРЮХОВЕЦЬКА О.В., Теоретичний аналіз дослідження професійної толерантності керівників загальноосвітнього навчального закладу	189
ВАСИНЬОВА Н.С., Визначення сутності поняття "Теорія управління вищими навчальними закладами"	198
ІЩЕНКО В.І., Роль самоменеджменту в запобіганні професійного вигорання працівників освіти.....	206

ТКАЧИШИНА О.Р.,
кандидат психологічних наук,
старший викладач, кафедра загальної,
вікової та педагогічної психології,
Київський університет ім. Б. Грінченка,
м. Київ, Україна

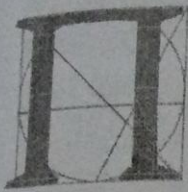
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТЕРЕОТИПІВ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті розкриваються різні теоретико-методологічні підходи щодо вивчення проблеми стереотипів та явища стереотипізації в умовах суспільних трансформацій. Зокрема, звертається увага на особливості формування стереотипів в наш час. Розглядається сутність соціальних стереотипів, основні їх характеристики та функції у суспільстві. Акцентовується увага на неоднозначному ставленні до проблеми соціальних стереотипів у наукових колах, аналізуються позитивні та негативні аспекти явища стереотипізації. Ключові слова: стереотип, стереотипізація, суспільні трансформації, стереотипне мислення, упередження, стандартизація поведінки.

В статье рассматриваются различные теоретико-методологические подходы к изучению проблемы стереотипов и феномена стереотипизации в условиях общественных трансформаций. В частности, обращается внимание на особенности формирования стереотипов в наше время. Рассматривается сущность социальных стереотипов, основные их характеристики и функции в обществе. Акцентируется внимание на неоднозначном отношении к проблеме социальных стереотипов в научных кругах, анализируются положительные и отрицательные аспекты феномена стереотипизации. Ключевые слова: стереотип, стереотипизация, общественные трансформации, стереотипное мышление, предубеждение, стандартизация поведения.

In the article the various theoretical and methodological approaches to study the problem of stereotypes and stereotyping effects in terms of social transformation. In particular, draws attention to the features of the formation of stereotypes in our time. The essence of social stereotypes, their main characteristics and functions in society. The attention to the ambiguous attitude to the problem of social stereotypes in academia. reviewed the positive and negative aspects of the phenomenon of stereotyping. Key words: stereotype, stereotypization, social transformation, stereotypical thinking, prejudice, standardization of behavior.

Постановка проблеми.

Життя сучасної людини характеризується насиченістю, неоднорідністю, непостійністю та мінливістю. Постійно змінюються умови існування людини у світі. А це призводить до того, що сучасна людина змушена адаптуватися до нових умов та вимог, що висуває до неї суспільство, наука, техніка. В таких умовах особистість стоїть перед необхідністю змінювати свої форми поведінки, життєві орієнтації, цінності, своє ставлення до життя в цілому, змушена переглядати свій досвід і життєві установки.

Крім того, з кожним роком ускладнюються і змінюються умови різних видів професійної та навчальної діяльності, з'являються нові професії, висуваються підвищені вимоги до кожної людини. Все це породжує адаптаційні проблеми особистості у світі, що постійно змінюється. В умовах суспільних трансформацій актуалізується проблема формування стереотипів, шаблонів мислення, патернів поведінки тощо. Це також зумовлено і підвищеним потоком інформації на особистість, і необхідністю виконання безлічі справ, як правило, в обмежені терміни. Тому існування старих та формування нових стереотипів в таких умовах є незаперечним явищем. Саме цим зумовлена актуальність досліджуваної теми. *Метою статті* є вивчення історичного аспекту дослідження проблеми стереотипів, механізмів їх формування та особливостей явища стереотипізації в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі представле-

но різні погляди на явище стереотипізації. Загальні підходи й напрями аналізу стереотипів було закладено у працях Т. Адорно, У. Ліпмана, Г. Олпорта, Г. Теджфела, Дж. Фішмена. У радянський період дослідження проблеми стереотипів було пов'язане з іменами І. Кона, П. Шихірева, В. Ядова, Г. Кондратенко та ін.

Питання стереотипізації та суміжні з ним проблеми розроблялися українськими дослідниками А. Боровською, Н. Габор, О. Галенком, Н. Годзь, І. Дзюбою, А. Завгородньою, А. Компанцевою, Н. Костенко, А. Павлюк, В. Різуном та ін. Окремі аспекти стереотипізації досліджували російські вчені І. Валієв, О. Ваніна, З. Гакаєв, Т. Дельська, В. Ковальов, М. Кунафін, М. Литвинович, М. Мануковський, А. Назаретян, Є. Павлова, І. Рогозіна та ін.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці інтерес до проблеми стереотипізації почав формуватися у 20-ті роки минулого сторіччя. На початковому етапі вивчення проблеми стереотипів та ефектів стереотипізації (з 20-х по 60-ті роки) даною проблемою цікавилися в основному західні дослідники (У. Кларк, У. Олбіг, Г. Олпорт та ін.). У 20-30-ті роки в Америці з'явилася низка праць, присвячених проблемам суспільної думки, які продовжували вивчення проблеми формування стереотипів. Перші узагальнені праці у цій галузі були опубліковані в середині 30-х років О. Кленбергом і Дж. Доллардом, а в середині 40-х років У. Олбіг зробив акцент на емоційній складовій стереотипу, назвав його банальним ярликом, яким користується пропагандист для створення «емоційної напруги в аудиторії».

Найбільший вплив на розуміння стереотипів справили дві праці, опубліковані в 1950-х рр. «Авторитарна особистість» (Adorno T. W., Frenkel-Brunswik K., Levinson D. J., Sanford R. N.), що вміщує детальний опис гіпотези формування стереотипів, і «Про природу забобону» (Allport G.). Широкий резонанс мало опублікування Т. Адорно психодіагностичної методики на виявлення авторитарності, так званої «Ф-шкали» (тест на фашизм). Слід наголосити, що в більшості досліджень цього періоду стереотип в цілому розглядався як негативне, але неминуче явище соціальної практики, а головна увага приділялась вивченню, так званих антропостереотипів (гендерних, професійних, етнічних).

У СРСР проблемам вивчення стереотипів не приділялося такої уваги, як на Заході. Разом з тим, вітчизняними дослідниками була розроблена низка оригінальних концепцій, в основі яких лежить історичний матеріал, а стереотип, на думку М. Єрофєєва, – «це підсумок засвоєної інформації, результат її переробки та узагальнюючий висновок з неї, він нерідко впливає на відносини між націями, етнічними групами та державами» [4].

У вітчизняній науці у 1960-х роках з'являються перші роботи радянських авторів (І. Кон, Г. Кондратенко, В. Ядов), присвячені проблемі стереотипів. Серед найбільш цікавих досліджень варто відмітити праці В. Агеєва, Ю. Бромлея, Г. Солдатової, П. Шихірева, Т. Стефаненка та ін. Слід зазначити, що для більшості радянських досліджень (на відміну від їх західних колег) характерним був пошук означених позитивних якостей стереотипів, а не однозначно негативна їх оцінка. З іншого боку, вітчизняними вченими була продовжена традиція, яка склалася на Заході, орієнтації на вивчення антропостереотипів.

Таким чином, у наукових колах існують різні погляди і ставлення щодо проблеми стереотипів та явища стереотипізації. Так, одні автори вважають стереотип негативним явищем, яке характеризується ригідністю та консервативністю; містить емоційне забарвлення й може провокувати упереджене ставлення, протистоїть інноваціям і не дає можливості

для функціонування творчого мислення. Альтернативний погляд на роль стереотипів пов'язаний з вивченням когнітивних процесів і виходить з того, що стереотипи спрощують етапи прийняття рішень, а відтак економлять час і зусилля індивіда, розширюють простір для безпосереднього сприймання і мислення за рахунок точніших і вільніших дій, забезпечують послідовність процесу передавання знань, виконують адаптивні функції і поведінку [9].

Проведений аналіз існуючих досліджень присвячених проблемі стереотипів та явищу стереотипізації дозволяє виділити три основні напрями вивчення різних аспектів даної проблеми. Так, перший напрям включає в себе дослідження стереотипів, де головний акцент робиться на вивчення їх когнітивного робити (тобто, стереотип розглядається як елемент когнітивних процесів людини, а саме – як результат процесу генералізації, схематизації і т.п.). Другий напрям включає в себе дослідження, в яких головна увага приділяється вивченню афективного аспекту стереотипів (стереотип у цьому напрямі досліджується як елемент емоційно-оцінних процесів людини, тісно пов'язаний з феноменом соціальної установки). Третій напрям присвячено вивченню соціального аспекту стереотипів (тобто, соціальний стереотип розглядається як особливий елемент, що бере участь у процесі функціонування соціальної групи).

Одна з перших праць, яка містила в собі опис стереотипів була опублікована В. Дю Буа у 1899 році. Термін «стереотип» був введений у науковий обіг американським дослідником У. Ліпманом, як особлива форма сприйняття навколишнього світу, тобто як упорядкована, детермінована культурою «картинка світу» в голові людини. Система стереотипів, як зазначав дослідник, можливо, є стержневою в нашій особистій традиції, вона захищає наше місце у суспільстві, а також оберігає час у нашому зайнятому житті та допомагає побачити світ стійким та охопити його в цілому [10].

Проведений аналіз численних підходів щодо дослідження стереотипів

показав, що в даний час в сучасній соціально-психологічній науці існує чимало дефініцій цього поняття. Так, Т. Шибутані визначає соціальний стереотип як «популярне поняття, що означає приблизне утруповання людей, з точки зору будь-якої легко помітної ознаки, що підтримується широко розповсюдженими уявленнями щодо властивостей цих людей» [12, с. 422]. Р. Таджура розглядає стереотип, як схильність суб'єкта, що сприймає легко і швидко, співвідносити об'єкт сприймання з певними категоріями залежно від його віку, статі, етнічної приналежності, національності і професії, і тим самим приписувати йому якості, які вважаються типовими для людей цієї категорії. О. Кленберг визначає стереотип як «картину в розумі людей щодо власної чи інших груп» [15].

Узагальнене визначення поняття соціального стереотипу та визначення основних характеристик даного соціально-психологічного феномену представлено в працях Г.Теджфела:

- люди з легкістю виявляють готовність характеризувати великі групи, або «соціальні категорії» недифенційованими, грубими і безособовими ознаками;
- така категоризація є стабільною упродовж тривалого часу;
- соціальні стереотипи певним чином можуть змінюватися залежно від соціальних, політичних або економічних змін, але цей процес відбувається дуже повільно;
- соціальні стереотипи стають чіткішими і яскраво вираженими, коли між групами виникає соціальна напруга;
- вони засвоюються у дуже ранньому віці і використовуються дітьми задовго до виникнення у них уявлень про групи, до яких вони належать;
- соціальні стереотипи не є великою проблемою, коли немає відкритої ворожості у стосунках між групами, але в умовах значної напруги і конфлікту їх модифікувати і управляти ними дуже складно [16, с. 144-167].

Найпоширенішим визначенням сте-

реотипів у вітчизняній науці є дефініція, де стереотипи трактуються як «чуттєво забарвлені соціальні образи». Це визначення В. Ядова не зводить стереотип до будь-якого з його аспектів (когнітивного, афективного чи соціального), а дозволяє досліджувати стереотипи в їх єдності; воно також не прив'язує стереотип до будь-якого конкретного виду носіїв, що в свою чергу дозволяє досліджувати стереотипи різних рівнів [14].

На переконання І. Кона, соціальний стереотип – це схематичний стандартизований образ або уявлення про соціальне явище чи об'єкт, що характеризується емоційною забарвленістю та стійкістю і виступає невід'ємним елементом повсякденної свідомості [6, с. 8]. Т. Стефаненко розглядає стереотипи як впорядковані, схематичні, детерміновані культурою «картинки» світу в голові людини, які заощаджують зусилля при сприйнятті складних соціальних об'єктів та захищають цінності, позиції і права особистості [11, с. 280]. Цікавим і таким, що заслуговує на увагу є визначення стереотипів, яке запропонував В. Агеев, який розглядав їх як спрощений, схематизований, емоційно забарвлений і надзвичайно стійкий образ будь-якої групи чи спільності, що з легкістю розповсюджується на всіх її представників [1, с.208].

Слід зазначити, що в сучасній науці при дослідженні стереотипів виділяється два основних напрямки: функціональний, який полягає у вивченні проблеми стереотипізації як соціально-психологічного механізму процесу сприйняття та описовий, який спрямований на вивчення змісту стереотипів і його основних характеристик.

Стереотипи, які функціонують у суспільній та індивідуальній свідомості, мають різний механізм виникнення, закріплення та прояви, що дає змогу розділити їх на стереотипи поведінки та стереотипи мислення. На думку С. Гладких, перша група формувалася протягом багатьох століть та перевірена на практиці кількома поколіннями; ці стереотипи перейшли у ранг міфологічних і є сталими, вони не піддаються культурним змінам [2, с.59-60]. Друга група стереотипів формується стихійно у процесі міжкультур-

ної комунікації, сутичок, за допомогою ЗМІ; вони є рухливими, змінними, формуються під дією культурних, політичних та економічних факторів. Значна кількість стереотипів у свідомості людей формується під впливом реклами.

На рівні індивідуальної свідомості стереотипність часто обумовлена відсутністю в особистості творчого імпульсу і здатна проявляється у формі упереджень, посилюючи залежність особистості від зовнішніх чинників. Стереотипним формам оцінки характерна висока стійкість і спротив до засвоєння нової інформації чи стилю поведінки. Ступінь функціонування стереотипів залежить від рівня їх об'єктивного підтвердження.

Вивчення процесу стереотипізації неможливе без визначення функцій цього соціально-психологічного механізму. Найбільш відома та поширена в науці класифікація функцій стереотипізації відображена в працях Т. Шибутані [12], П. Шихірева [13], які визначають такі функції:

- психологічна, що розкривається у спрощенні і систематизації інформації яку людина отримує з навколишнього середовища, а також у збереженні та захисті цінностей індивіда, стереотипізація забезпечує індивіда максимумом інформації при мінімальном когнітивному зусиллі;
- соціально-психологічна функція стереотипізації реалізується в груповій ідентифікації і міжгруповій диференціації, яка має оціночний характер (в основному у великих соціальних групах що виявляється в етнічних стереотипах);
- соціальна функція стереотипізації виражена в поясненні існуючих відносин між групами та їх виправданні.

Отже, об'єктивним результатом стереотипізації є спрощене, схематичне, інколи близьке до істинного, інколи викривлене уявлення дійсності, що виражається в соціальних стереотипах [11, с. 224].

Таким чином, усі види стереотипів виконують ряд функцій у суспільстві: 1) класифікацію та упорядкування соціо-

культурної інформації; 2) акумуляцію і передачу культурно-історичного досвіду; 3) вироблення моделей поведінки та стандартів; 4) захист групових цінностей; 5) економії зусиль у повсякденному мисленні; 6) заощадження часу при сприйнятті нового та сприяння успішній соціально-психологічній адаптації особистості в умовах суспільних трансформацій тощо.

Цікавий аспект впливу стереотипів на міжособистісне та групове спілкування наводить Н. Лебедева, яка виділяє чотири основні характеристики їхнього впливу на процес комунікації [8]: 1) стереотипізація – результат когнітивного «відхилення», зумовлене ілюзією зв'язку між груповим членством і психологічними характеристиками; 2) стереотипи впливають на спосіб проходження інформації та її відбору; 3) стереотипи викликають очікування певної поведінки від інших, індивіди мимоволі намагаються підтвердити ці очікування; 4) стереотипи породжують прогнози, які підтверджуються.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи розгляд сутності та механізмів явища стереотипізації, варто наголосити на таких основних аспектах, що стосуються стереотипів.

Стереотип є «скороченим», спрощеним сприйняттям дійсності, що функціонує в суспільній свідомості. Стереотип виникає у свідомості члена певної соціальної групи, як результат багаторазового повторення зв'язку відповідних символів з відповідною категорією явищ. Стереотип функціонує на основі сприйняття, не пов'язаного з прямим досвідом. Чимало стереотипів виникає стихійно і спонтанно через потребу економії уваги у процесі засвоєння досвіду інших людей і попередніх поколінь, досвіду закріпленого у вигляді звичних уявлень. Вони формуються в результаті неодноразового смислового й емоційного акцентування свідомості людей на тих чи інших явищах, подіях, багаторазового їх сприйняття та фіксування у пам'яті [7].

Стереотипи в загальних рисах відображають уявлення про об'єкт або клас об'єктів, формують відповідні когнітивні

структури індивіда, що зумовлює схематизацію образів певних об'єктів або явищ. Вони виступають відносно стійкими формами реагування особистості на конкретну ситуацію, впливають на її ставлення до об'єкта, що проявляється як на свідомому, так і несвідомому рівнях, частіше в умовах обмеженого часу чи браку інформації. Стереотипи є обов'язковими компонентами когнітивної сфери людини, мають психофізіологічне підґрунтя і впливають на формування оцінних суджень та уявлень про об'єкти.

Людина схильна пояснювати свою поведінку переважно зовнішніми ситуаційними факторами, а чужу – особистісними якостями. Стереотипне сприйняття, стереотипне мислення і стереотипні вчинки – основа щоденного життя. Стереотипність дій у звичайних ситуаціях дозволяє скоротити час на стандартні вчинки і звільнити час для творчості. Парадоксальним чином стереотипне мислення складає основу і робить можливим нестереотипне. Проблема тільки в тому, що надто мало людей користується цим звільненим часом для творчості [5]. Р. Грановська та Ю. Крижанська виокремлюють такі стереотипи мислення, як ефект ореолу (людину видатну в одній галузі, починають вважати видатною у всіх); ефект порядку (велике значення надається інформації, що поступила раніше); ефект проєкції (прийнятному для себе партнерові людина приписує власні достоїнства, а неприйнятному – свої недоліки) [3].

Крім того, варто звернути увагу і на деякі позитивні аспекти явища стереотипізації. Зокрема, необхідність пристосування до навколишнього середовища, що постійно змінюється породжує стандартизацію поведінки та мислення. Особливо це є актуальним в умовах суспільних трансформацій. Переходячи у стереотипи стандартизація спрощує взаємодію людей у звичних ситуаціях, підвищуючи її однозначність і визначеність. Стереотипи – вдалий спосіб класифікації і систематизації матеріалу, спосіб зробити навколишній світ доступнішим для розуміння. Кількість і якість стереотипів залежить від особистого досвіду; вони проявляються в процесі взаємодії людей різних за статтю, віком, національністю, релігією, культурним рівнем. Безперечно, стереотипи полегшують сприйняття стабільних структур навколишнього світу. І тільки в динамічних за своєю природою процесах творчості стереотипи стають перешкодою: вони закріпачують мислення, примушують його рухатися звичним, пройденим шляхом, що, звісно, не сприяє пошуку нового [9].

Дослідження процесів формування особистісних стереотипів, розробка нових теорій, які відображають реалії сучасного життя та враховують особливості суспільних трансформацій, а також розробка адекватних методів вивчення свідомості, у тому числі, і масової, її особливостей, – все це є проблемою, яка вимагає розв'язання і формує перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Агеев В.С. *Межгрупповое взаимодействие (социально-психологические проблемы)* / В.С. Агеев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 240 с.
2. Гладких С.В. *Этнические стереотипы и проблемы межкультурного общения* / С.В. Гладких // *Этнические проблемы современности: сб. статей.* – 1999. – Вып. 5. – С.59-60.
3. Грановская Р. М., Крижанская Ю.С. *Творчество и преодоление стереотипов.* – СПб.: ОМС, 1994. – 192 с.
4. Ерофеев Н.А. *Туманный Альбион* / Н.А. Ерофеев. – М.: Наука, 1982. – С. 21.
5. Завгородня Л.В. *Природа стереотипу та стереотипні інновації у публіцистиці* / Л. В. Завгородня // *Семантика мови і тексту: Міжнар. наук. конф.* – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С.197-201.

6. Кон И.С. Психология предрассудка / И.С. Кон // Психология национальной идентичности. Хрестоматия. – Мн.: Харвест, 1998. – С.8.
7. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник / В.Г.Крысько. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 688с.
8. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию: Учеб. пособ. / Н.М. Лебедева. – М.: Ключ-С, 1999. – 224с.
9. Овсянецка Л.П. Стереотипи та їх вплив на творчий процес особистості / Л.П. Овсянецка // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. IX. – Ч.4. – С. 265-276.
10. Платонов Ю.П. Этническая психология / Ю.П. Платонов. – СПб.: Речь, 2001. – 320 с.
11. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология / Т.Г. Стефаненко. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 320 с.
12. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – М., 1969. – 534с.
13. Шихирев П.Н. Современная социальная психология в США / П.Н. Шихирев. – М.: Наука, 1979. – С.88-171.
14. Ядов В.А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности / В.А. Ядов // Социальная идентификация личности. – Т. 1. – М.: Ин-т социологии РАН, 1993.
15. Klönberg O. The Scientific study of National stereotypes // UNESCO International social science Bulletin. – 1951. – Vol. 11. – P. 93.
16. Tajfel H. Social stereotypes and social groups // Intergroup behavior. – Oxford, 1981. – P.144-167.

Transliteration of References:

1. Ageev V.S. Mezhruppovoe vzaimodejstvie (social'no-psihologicheskie problemy) / V.S. Ageev. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1990. – 240 s.
2. Gladkih S.V. Jemicheskie stereotipy i problemy mezhkul'turnogo obshhenija / S.V. Gladkih // Jemicheskie problemy sovremennosti: sb. statej. – 1999. – Vyp. 5. – S.59-60.
3. Granovskaja R. M., Krizhanskaja Ju.S. Tvorchestvo i preodolenie stereotipov. – SPb.: OMS, 1994. – 192 s.
4. Erofeev N.A. Tunannyj Al'bion / N.A. Erofeev. – M.: Nauka, 1982. – S. 21.
5. Zavhorodnya L.V. Pryroda stereotypu ta stereotypni innovatsiyi u publitsystytsi / L.V. Zavhorodnya // Semantyka movy i tekstu: Mizhnar. nauk. konf. – Ivano-Frankiv's'k: Play, 2000. – S.197-201.
6. Kon I.S. Psihologija predrassudka / I.S. Kon // Psihologija nacional'noj neterpimosti. Hrestomatija. – Mn.: Harvest, 1998. – S. 8.
7. Krysk'o V.G. Social'naja psihologija: slovar'-spravochnik / V.G. Krysk'o. – Mn.: Harvest, M.: AST, 2001. – 688s.
8. Lebedeva N.M. Vvedenie v jemicheskiju i kross-kul'turnuju psihologiju: Ucheb. posob. / N.M. Lebedeva. – M.: Ključ-S, 1999. – 224s.
9. Ovsyanets'ka L.P. Stereotypy ta yikh vplyv na tvorchyy protses osobystosti / L.P. Ovsyanets'ka // Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi: Zb. nauk. prats' In-tu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka APN Ukrainy. – K., 2007. – Т. IX. – Ч.4. – С. 265-276.
10. Platonov Ju.P. Jemicheskaja psihologija / Ju.P. Platonov. – SPb.: Rech', 2001. – 320 s.
11. Stefanenko T.G. Jemopsihologija / T.G. Stefanenko. – M.: Aspekt Press, 2006. – 320 s.
12. Shibutani T. Social'naja psihologija / T. Shibutani. – M., 1969. – 534 s.
13. Shihirev P.N. Sovremennaja social'naja psihologija v SShA / P.N. Shihirev. – M.: Nauka

1979. – S.88-171.
14. Jadov V.A. Social'nye i social'no-psihologicheskie mehanizmy formirovanija social'noj identichnosti lichnosti / V.A. Jadov // *Social'naja identifikacija lichnosti*. – T. 1. – M.: In-t sociologii RAN, 1993.
  15. Klenberg O. *The Scientific study of National stereotypes* // *UNESCO International social science Bulletin*. – 1951. – Vol. 11. – P. 93.
  16. Tajfel H. *Social stereotypes and social groups* // *Intergroup behavior*. – Oxford, 1981. – P.144-167.

© ТКАЧИШИНА О.Р., 2016.

ЗАСНОВНИК:

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №16427-4899Р від 20. 01. 2010 року.

Збірник затверджено постановою президії ВАК України
з психологічних та філософських наук від 14.04.2010 №1-05/3,
педагогічних наук від 06.10.2010 №3-05/6.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

В.Л. Коцур, доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ПЕДАГОГІКА: Вашуленко М.С., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України; Волков Л.В., доктор педагогічних наук, професор; Нікітчина С.О., доктор педагогічних наук, професор; Токмань Г.Л., доктор педагогічних наук, професор; Шапран О.І. доктор педагогічних наук, професор.; Коцур Н.І. доктор історичних наук, професор.

ПСИХОЛОГІЯ: Булах І.С., доктор психологічних наук, професор; Корніяк О.М., доктор психологічних наук, професор; Калмикова Л.О., доктор психологічних наук, професор; Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор; Татенко В.О., доктор психологічних наук, професор, член-Кореспондент НАПН України;

ФІЛОСОФІЯ: Андрущенко В.П., доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України, член-кореспондент НАН України; Базалук О.О., доктор філософських наук, доцент; Рик С.М., кандидат філософських наук, доцент (заступник головного редактора); Стадник М.М., доктор філософських наук, професор; Стогній І.П., доктор філософських наук, професор, Ярошовець В.І., доктор філософських наук, професор; Кожуховська Л.П., кандидат педагогічних наук, доцент, Зленко А.М. кандидат історичних наук (відповідальні секретарі).

Рекомендовано Вченою радою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 7 від 15 березня 2015 р.)

За зміст, авторську позицію та достовірність наведених у статтях фактів, цитувань, відповідальність несуть автори.